

"Historien" er ikke lig med universets faktiske sum af uophørlige, utallige begivenheder og tildragelser. Kan denne sum overhovedet tænkes, har vi intet andet begreb for den end "kaos". Nej, "historien" er vores begreb fortænk om en bestemt orden i begivenhederne. En orden der (udover den grundlæggende forestilling om en fremadskridende tid) indbefatter en ganske omfattende sætning af forudsætninger og antagelser: om rækkefølge, om kausalitetsforhold, om væsentligt og uvæsentligt, om centrum/periferi og så videre.

Forestillingen om "historien" (og dermed forestillingen om "udviklingen") har i Modernitetens konstruktion haft aksiomatisk status: har for tænkningen fungeret som et imperativ, hvis gyldighed ikke lod sig anfægte eller blot analysere som sådant. I særdeleshed har en række materialistiske historieopfattelser med beundringsværdig konsekvens 'løst' de grundlæggende modsigelser i "historien" ved at tage udgangspunkt i en vedtagelse af, at den slags modsigelser ikke eksisterer.

"Historiens" mest afgørende problem følger umiddelbart af dens forbavsende, og dog indlysende lighed med alle andre fortalte åndsprodukter: Historien er en fortælling. Historien har derfor også en fortællestruktur: et sted, hvorfra der fortælles.

Og af nogen. Det sidste har man nok fra tid til anden været opmærksom på. Det er imidlertid det mindste problem, fordi det forholdsvis let lader sig begribe og synliggøre.

Stedet, hvorfra der fortælles, er som problem langt sværere at begribe. "Historien" er i den moderne horisont skruet fast i en umulig paradoksposition. Fortælle teknisk set har den "vision avec" (tidsmæssigt "medsyn") som ideal og som grundforståelse af sin egen karakter: At fortælle "historien" er som at have været til stede på historiens scene og set hvad der skete. Kriteriet på fx vigtigt og uvigtigt er følgelig også "vigtighed" i samtidsperspektivet. "Historikeren" er en slags udsendt medarbejder.

Heroverfor står, at "historien" naturligvis i virkeligheden er en fortælling i "vision par derrière" (tidsmæssigt "bagsyn"). Historien er netop altid den nu fortællendes fortælling: historien er og bliver derfor på samme tid en fortælling om den fortællende. Fortællerpositionen er bare ikke underfundig, bremsende og derfor tydelig som i modernitetskritiske tekster af Blixen eller Borges. Desværre. Nej, fortællerpositionen forsøger at skubbe sig selv ind under det, den fortæller "om" - præcis som i den idealtypiske Moderne "fiction". Sikke et sammentræf!

2

"Litteraturen" er en særlig konstruktion for produktion og reception af "betydning": I almindelighed med rødder tilbage i førborgerlige samfunds forskellige narrative udvekslingssystemer; i særdeleshed i det borgerlige samfund institutionaliseret som autonom.¹⁾

Autonomikonstruktionens umiddelbare konsekvens er - meget firkantet sagt -, at i "litteraturen" ("kunsten") fritages de enkelte tegn fra hver for sig at skulle "betyde" umiddelbart i relation til en global betydningsreference (fortælling, horisont). Enkelttegnene får lov til at betyde noget ind mod hinanden i det enkelte "værk", får lov til at udgøre deres egen lille lokale globalitet - som så først derefter som "helhed" repræsenterer eller betyder ind mod den samlede, overordnede betydning, uden for hvilken ingenting i princippet kan stå (uden dermed at være netop "Ingenting").

I dette lille "derefter", i denne udsættelse, der for en lille tid installerer en anden tid og en anden betydning: heri ligger som bekendt det, man kan kalde "det litterære". Overordnet betragtet pulserer her det æstetiskes dobbeltkarakter: Som ventil, der kan opfange (og re-integrere) residualbetydninger og -behov på den ene side. Og som rum for betydningssubversiv aktivitet på den anden.

Se, nu skulle man jo tro, at litteraturvidenskabens faghistorie var historien om forskellige opfattelser af, hvordan denne lille udsættelse eller forskel, denne lille udposning eller omvej i det autoriserede fordøjelsessystem, hvordan den faktisk var konstrueret og fungerede for de brugere af den, der nu for en tid med den lod sig rive ud af den virkelige virkelighed. Samt selvfølgelig bud på hvordan udposningerne ændrer sig i type. For slet ikke at tale om metoder til deres udforskning.

Men ak nej. For selvom der retfærdigvis fra tid til anden har vist sig ansatser til arbejde med "litteraturens" problemer (først og fremmest i såkaldte formalistiske og strukturalistiske skoler), så er litteraturvidenskabens hovedlandevej slet ikke anlagt i forhold hertil. "Litteraturforskning" har i almindelighed (og af forskellige grunde tilsyneladende især i Danmark) haft et helt andet formål: nemlig at skrive den litterære andethed tilbage i universaliteten.

Faghistorien er så i det store og hele historien om, hvordan dét er gået for sig på forskellige måder. Fra de oprindelige, åndshistorisk-biografistiske positioner, hvor digtningens egen indre "helhed" dårligt nok blev taget alvorligt i iveren efter at få digteren som person og som ånd passet "ind" i en historiekonstruktion. Over for eksempel nykritikken, der i polemisk impersonalisme understreger autonomien og værket som betydningsniveau, men som alligevel anbringer sig selv i oversættelseposition mellem dette værk og verden gennem aksiomet om helhed i det kunstneriske udtryk. Nykritikken bliver på den måde først og fremmest den "uforståelige" modernismes venlige formidler: den bringer orden i den uordentlige betydning (og snart begynder nogle modernister så at skrive digte, som ligefrem er beregnede på at blive afkodet og bragt i orden - et pudsigt lille indslag i det litterære navlepilleris historie). Sidst oplever vi blandt andre nogle, der kalder sig materialister: De har en

opfattelse af, at "historien" er mere virkelig end alt muligt andet. De danner sig så en opfattelse af, hvordan denne "historie" ser ud: samfundsmæssigt og/eller individualpsykologisk. Derpå analyserer de noget litteratur, der viser, at denne opfattelse "passer". Sådant en litteraturforskning kan således, når den er bedst, udvikle og beskrive en dynamisk relation mellem "historie" og "litteratur" og dermed - efter sin egen erkendelses-prioritering - blive til spændende "historie". Når den er værst, bliver den til slap tautologitænkning. I begge tilfælde forbliver den repræsentant for den universelle, betydningsmæssige orden og ignorerer det æstetiske som tværgående forskel.

At den ordentlige autonomikonstruktions idealtypiske fortælle-type falder sammen med den overordentlige historiefiktions ditto er således nok alligevel ikke noget sammentræf.

3

"Alligevel har jeg en mistanke om, at han ikke rigtig formåede at tænke. At tænke er at glemme forskelle, det er at generalisere, abstrahere". Sådant karakteriserer jeg-fortælleren personen "Ireneo Funes, den erindrende" i Jorge Luis Borges' fortælling af samme navn².

Ireneo, en ung mand der har slået hovedet, har den særlige egenskab at han husker alt sådan som det er; at han opfatter alle fænomener i hele deres udfoldelse, ikke som fremtrædelses-former for et alment (begrebsligt) væsen, men som sig selv, som singulariteter.

Heraf den omtalte "mistanke". Hvis erindringen omfatter alle fænomener i hele deres udfoldelse, vil selve erindringens varighed naturligvis blive lig det erindredes. At huske en dag tager en dag. At erindre, tænke, sammenfatte, fordrer en evne til at skære singulariteternes mangfoldighed ned til noget, der kan repræsentere denne mangfoldighed. Sproget, for eksempel, brugt referentielt. Denne evne har Ireneo ikke.

I Borges' fortælling rulles problemet ud netop som fortælling (Borges kalder den i øvrigt en "lang metafor for søvnløsheden"). Borges' klassiske jeg-fortæller, lidt opblæst og selvhøjtidelig, men også selvironisk, uvidende, men også vidende om sin uvidenhed, beskriver sin egen chokerende konfrontation med Ireneo. Læserens oplevelse sker således gennem fortælleren op-

levelse, men uden egentlig identifikation med denne. Dertil er de indlagte distancemarkører for tydelige. Læseren træder ind og (1) oplever gennem en række eksempler denne fiktive og umulige bevidsthedstilstand (hos Ireneo), der sætter læserens egen måde at tænke/opleve/erindre på i relief; (2) oplever sig selv opleve denne fantastiske tilstand gennem en synsvinkel som på én gang tiltrækker og frastøder, forpligter frisætter. Det hele sker i et rum, som nok i sig selv definerer en rationalitet, et formål, men som - midlertidigt - er koblet ud af den store formålsrationalitet. Når rummet skal kobles tilbage, har Borges ovenikøbet sørget for at et tilbud ligger parat: "lang metafor for søvnløsheden". Borges må jo vide det: det er ham der har skrevet historien.

Eller hvad er meningen? Hvad betyder det, at fortællingen i sig selv har form af en "erindring", dvs. fortælles i "bagsyn" ("jeg skal ikke forsøge at gengive dens ord, som uigenkaldeligt er gået tabt")? Hvorfor dør Ireneo Funes ganske ung af en blodstyrning? Kan hjernen ikke klare belastningen? Er vores måde at tænke på en fysiologisk nødvendighed eller bare en 'tilfældig' historisk konstruktion? Hvad er det egentlig, jeg selv 'husker'?

Borges gør sin læser svimmel, svimmel og mindre sikker. Som "litteratur" udsætter fortællingen sig ikke for en beskyldning om at være "løgn": det vedkender den sig i enhver henseende. Men eftersom den nu er der, som løgn, er den jo "virkelig", mentalt set. "Litteratur" kan altså virkeliggøre noget uvirkeligt ved et øjeblik at befri det fra "virkelighedens" tvang.

Er "historien" da kun en spændetrøje - og omvendt "litteraturen" kun en flugtmulighed?

4

Det kommer endnu engang an på, hvorfra man ser det. Både "spændetrøje" og "flugtmulighed" kan udkomme i flere, hver for sig forskellige udgaver.

Sagen er, at såvel "historie" som "litteratur" kan fungere som en fordobling af den "virkelighed", der i forvejen findes hos den pågældende fortællings modtager (og som egenskab ved den i fortællingen implicitte recipient). Den litteratur, hvis fascinationskraft beror på identifikation, genkendelse af egne

problemer, på blot og bar fordobling i et "andet" univers, den litteratur resulterer nok i "flugt". Men så at sige i en flugt ind i virkeligheden. Selvom den læsende forlader den virkelige tid til fordel for en fiktionær tid - for en tid - så fungerer opholdet i den fiktionære tid som en bekræftelse på den virkelige tids realitet, autenticitet. Den type litteratur er derfor samtidig en fastlåsning, dvs. en spændetrøje. Noget tilsvarende kunne man sige om fortællingen "historie": den kan ganske vist repræsentere en "andet-hed" ved at handle om en anden tid, men i de tilfælde, hvor den fortæller denne anden tid i den fortællende tids optik, bliver den til en latent bekræftelse af denne optik. For da er historien simpelthen denne optik. Hvis man for eksempel går ud fra at historien drives "frem" (sic!) af modsætningen mellem produktionskræfternes stadige udvikling og de til enhver tid herskende produktionsforhold så når man ikke med forbløffelse frem til, at i forbindelse med Abn'el Patus blomstring i det trettende og fjortende århundrede forholdt det sig helt anderledes.

Noget tyder altså på, at jo mere "virkelig", litteratur eller historie forekommer, jo mere fungerer begge i realiteten som "lås" - og dermed som flugt fra andre mulige virkeligheder: Thi jo mere 'virkelig', virkeligheden bliver, desto mindre er den i stand til at udstille sin egen karakter af konvention, af konstruktion. Det fører igen til at forskellene svinder ind, betydningerne falder sammen i ét og det samme, andethederne bliver mindre, eller de bliver til totale, u-topiske modbilleder, hvad der har samme effekt: tingene synker ind i sig selv. Det er ét perspektiv. Man ser det blandt andet udfoldet i informationsstrømmens tyktflydende redundans, dette klæbrige énvejsbombardement, på hvilket man efterhånden kun kan svare med en overmæt bøvsen.

Eller lade være.

5

Eller - og det er det andet perspektiv: Tager fiktionerne alvorligt. Det vil sige: som løgn. Det gælder både "historie" og "litteratur".

6

At tage litteraturen alvorligt som løgn vil sige: accentuere den forskel fra den store diskurs, som selve konstruktionen "litteratur" skaber. Altså fremhæve forskellen, løgnen, udsættelsen, i stedet for som det oftest har været praksis hos professionelle litteraturformidlere, at forsøge at skjule den, bortforklare den, at fortælle hvordan den tilsyneladende forskel i virkeligheden slet ikke er nogen forskel, men bare en særlig raffineret fremtrædelsesform for noget andet, som dybest set er det samme. Eller et snedigt forsøg på forførelse fra realiteternes krav på ansvarlighed.

Litteraturen som løgn, konstrueret i sproget: Det betyder åbning af muligheden for en heterogenitet af sprog og sprogspilsregler. Det betyder sabotage imod de digitale koders forsøg på at bemægtige sig hele informationsudvekslingen. Mangetydige, skiftende eller måske pulserende relationer mellem tegnene og deres referenter er uspiselige for maskinerne og gør i længden maskinernes produkter uspiselige for menneskene (hvormed ikke sagt at der er noget galt med maskiner, de kan såmænd hjælpe godt til rundt omkring: problemet er, når plus/minus-logikken vokser og begynder at binde tænkningen ind). Ubehaget ved tanken om Ireneo Funes' synkront overophedede, blodeksploderende hjerne er hverken plus eller minus, men føjer sig ind i fænomenet "erindring" som en undertone, du derefter må slæbe videre på.

Mens litteraturen (og de andre æstetiske andet-heds-sprog) gør det muligt af fastholde og udbygge løgnen som lokalt fænomen, så spiller "historien" op mod de større, tilsyneladende universelle betydningsrammer. At fremhæve historiefortællingernes åbenlyse løgnagtighed, deres relativitet, vil sige at synliggøre konventionens forandring. Og når rammerne, de store tykke referenter selv 'rammes' af spændingsfald, skifter også hele feltet indenfor. Det bliver usikkert og heterogent.

Udgangspunktet er stadigvæk simpelt: Tager fat i synsvinkelproblematikken og afsløre sin historieskrivnings vision par derrière. Lade Historien blive til historier.

De historiske avantgardebevægelser havde som projekt at bringe kunsten tilbage til "livspraksis", dvs. ophæve "autonomien", på grund af hvilken kunsten pr. definition var berøvet en direkte effekt ind i selve livet. Det er ikke svært at se, at dette projekts fuldendelse ville have ført til en (utilsigtet) op-hævelse af "kunsten" som rum for andethed. Thi det betydningsmæssige fri-rum og konsekvensløsheden er samtidige følger af autonomikonstruktionen, og dennes sønderbrydning ville umiddelbart ændre begge.

Men eksemplet er instruktivt, fordi det umiddelbart synliggør forskellen til bestræbelserne i dag i den kunst, nogle kalder postmodernistisk. Her drejer det sig som skitseret om at bevare autonomien, at uddybe den og fordoble den andre steder. Avantgardebevægelsernes - og på det politiske plan bl. a. 68-ungdomsoprørets - grundbestræbelse var genskabelse af enhed og sammenhæng i erfaringen og betydningssystemerne - en "sammenhæng", det Moderne ganske vist forhindrer gennem hele sin konstruktion, men som det ikke desto mindre fastholder som ramme- og idealforestilling på både mikro- og makroplan. Heroverfor står dagens postmoderne signaler: At skabe uensartethed, niveauforskel, huller i erfaringen - eller mere præcist udtrykt: at høre op med at prøve at få alting til at hænge sammen. Det er jo i denne fundamentale sammenhængsbestræbelse, at den uundgåelige erfaring af splittelsen bliver tragisk. Og med det tragiske bliver den fyldig og skygger helt for billedets kant.

"Litteraturen" og "historien" kan som vist være fine og sprudlende produktive deltagere i sådanne spil-op mod ensheden. Sætter man dem sammen til "litteraturhistorie", bliver kombinationsmulighederne endnu flere. Så lad os endelig holde fast ved "litteraturhistorie". Betydningens forandring må stadigvæk være hovedaksen i studiet af betydningen: for i forandringen synliggøres mest umiddelbart betydningens konventionalitet og dermed relativitet (overfor såvel ikke-betydning som "anden" betydning). Hvis altså man gider se og forstå, hvilken synsvinkelkonstruktion man selv er en del af.

Så der er nok at tage fat på. Snart kan måske den idealtypiske borgerlige litteratur (fra det organiske Moderne) gøres

synlig. Eller holde op med at være det, om man vil, i betydningen: vil ikke længere definere hele synsfeltet.

Noter:

- 1) I min bog, "Det postmoderne - om betydningens forandring i kunst, litteratur, samfund" (udkommer medio marts 1986), gør jeg udførligt og ud fra forskellige synsvinkler rede for autonomikonstruktionen, dens historiske funktion og gradvise forandring.
- 2) Fra "fiktioner" (overs. af Eva Dam Jensen), Kbh. 1969. Opr. "Ficciones", 1941.